

MULJAČIĆ, Žarko (2007): *Problemi manjinskih jezika u romanskim državama u Europi*. Rijeka: Maveda, 224 p.

L'any 2007 vam veure aparèixer a Croàcia un llibre important en l'àmbit de la lingüística romànica, *Problemi manjinskih jezika u romanskim državama u Europi (Problemes de les llengües minoritàries als països romànics d'Europa)* de Žarko Muljačić. És un llibre que mereixerà poca atenció del públic expert, atès que està escrit en croat, una llengua poc coneguda fora del seu domini lingüístic, cosa que tant l'autor com qui escriu aquesta recensió hem tingut present. Això no obstant, o justament per la poca difusió que el llibre tindrà fora del domini croat i eslau en general, he cregut oportú cridar l'atenció dels romanistes sobre aquesta obra que, una vegada més, ha posat de relleu l'amplitud d'interessos i competències d'aquest gran romanista croat, mort el 7 d'agost de 2009, a l'edat de 86 anys. Les citacions apareixen entre cometes angulars i traduïdes al català (les traduccions són meues).

El llibre es compon de cinc capítols, respectivament «Uvodne napomene» (*Nota introductòria*), «Francuska» (*França*), «Italija» (*Itàlia*), «Španjolska i Portugal» (*Espanya i Portugal*) i «Rumunjska i Moldavija» (*Romania i Moldàvia*), cadascun d'ells seguit d'una extensa bibliografia relativa al tema. Els capítols sobre la situació sociolingüística de França, Itàlia, Espanya i Portugal es van publicar prèviament a la revista *Riječ* de la *Hrvatsko filološko društvo (Societat Filològica Croata)*, als números 8 (2002), 10 (2004) i 12 (2006) respectivament, fet important que no s'esmenta al capítol introductori. Per als lectors que no coneixen la història d'aquest volum hauria estat útil un pròleg explicatiu que, segurament, els hauria estalviat la qüestió sobre la justificació de la tria. Qüestió que es podria formular així: què és el que els països romànics (per Muljačić, països on una llengua romànica és la llengua nacional i majoritària) tenen en comú, pel que fa al problema de les llengües minoritàries?¹ I la resposta: l'interès de l'autor, criteri que justifica la composició de qualsevol recull de treballs d'un filòleg il·lustre i que l'eximeix d'haver d'oferir un volum monogràfic temàticament coherent.

A la part introductòria del llibre («Uvodne napomene», p. 5-8) l'autor explica per què no ha considerat oportú incloure al seu recorregut per la diversitat lingüística dels països romànics Bèlgica, Luxemburg i Suïssa: Luxemburg i Suïssa no han estat mai països amb una llengua romànica majoritària, i Bèlgica des de fa poc no aconsegueix el criteri esmentat. No obstant això, l'autor aporta una selecció bibliogràfica sobre els problemes sociolingüístics d'aquests països.

Al capítol «Francuska» (p. 9-25) l'autor aborda les dificultats que van sorgir a França quan es va haver de ratificar la *Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries*, tot manifestant el seu neguit per l'ús de la conjunció *o* (francès *ou*) que no deixa clar si la *llengua regional* i la *llengua minoritària* representen per al Consell Europeu una mateixa realitat o dues realitats ben distintes. El seu plantejament demana una distinció neta entre una llengua minoritària que, oficial i nacional en un país, és també oficial «de l'altre costat de la frontera», com ara l'alemany a Itàlia, i una llengua regional que, deixant a banda una eventual diàspora, es parla només en un país, com el bretó a França. El català o el basc, llengües parlades en més d'un estat i que solament són oficials en un, constitueixen per Muljačić un «cas particular». Després d'una repassada estadística al nombre de parlants de cada llengua minoritària, en què més o menys segueix el llistat de B. Cerquiglini (1999), Muljačić passa a un punt important de la política lingüística francesa: per què a França s'ha pogut acceptar, amb poques modificacions, l'article 8 de la *Carta* i els articles 9 i 10 no? Per documentar-ho bé, l'autor cita *in extenso* les conclusions del *Conseil d'État* del 7 de maig de 1999. El capítol francès es tanca amb consideracions sobre l'informe Poignant (1998), sobre el futur de les «llengües oïlitanes no reconegudes» (*wallon, poitevin-saintongeais, bourguignon-morvandiau, franc-comtois, lorrain, champenois*) i les perspectives de l'estàndard occità «de base tolosana». A la bibliografia relativa de 81 entrades segueix un mapa de les llengües de França, tret de l'*Enciclopèdia croata* (Kovačec, ed., 2002: 12).

1. Cal tenir en compte que el llibre de Muljačić no és ni el primer ni l'únic que tracta les minories lingüístiques a la Romània. Cfr. per exemple Kattenbusch 1995.

El capítol «Itàlia» (p. 26-59) tracta de la història de la *Legge 15 dicembre 1999, n. 482. Norme in materia di tutela delle minoranze linguistiche storiche*. El primer apartat està dedicat a l'elaboració dels sistemes de protecció de les minories lingüístiques a les regions d'estatut especial (Friül-Venècia Júlia, Sardenya, Sicília, Trentino-Alto Adige, Vall d'Aosta) durant el període 1944-1972. El segon apartat (p. 33-40) està dedicat a la protecció de les minories lingüístiques a les regions 'normals' i a la seva continuació a les regions d'estatut especial durant el període 1973-2000. L'anàlisi de Muljačić se centra sobretot en la proposta n. 612 del 20 de novembre de 1991 i el debat que aquesta va provocar als periòdics i a les publicacions especialitzades. Segons Muljačić, no sorprèn gaire la fallida d'aquesta iniciativa promoguda pel senador A. Labriola, atès que hi ha alguns punts de caràcter ideològic bastant problemàtics: després d'haver separat el friülà i el sard de les altres llengües, el text de la proposta reflecteix encara la idea segons la qual aquestes llengües fan part del diastistema italo-romànic; utilitza la denominació 'antiquada' *zingari* i inclou els roma entre les minories lingüístiques històriques. L'últim apartat del capítol italià (p. 40-46) està dedicat als intents de perfeccionar la llei n. 482 i de protegir les llengües de les minories no històriques: les '*minoranze diffuse*' (els roma), les '*minoranze nuove*' (els immigrants de l'anomenat Tercer Món), les '*heteroglossie interne*' (gal·loitàlics de Sicília i Basilicata, els tabarquins) i, finalment, les '*lingue medie*'. L'anàlisi es tanca amb algunes consideracions sobre les '*lingue medie*'. Tot acceptant que en política lingüística cal anar a poc a poc i «no provocar els conservadors» (n. 35, p. 45), les línies finals del capítol italià presenten un enèsim intent de Muljačić, emocional però lingüísticament rigorós, de defensar la dignitat del genovès, del napolità, del piemontès, del venecià i dels altres 'dialectes italians', quan afirma que són idiomes elaborats, és a dir, llengües. Aquest capítol es clou amb una bibliografia de 194 entrades i dos mapes, un de De Mauro (1987: 194-195) i l'altre de Pahor (1980: 27).

El capítol «Španjolska i Portugal» (p. 60-124) tracta «sobretot de la complexa política lingüística del Regne d'Espanya» (p. 61). L'autor no tarda molt a desplegar els seus colors: s'autoclassifica entre els adversaris de la visió «tradicional i genètica», segons la qual a la Península Ibèrica no hi ha hagut mai més de tres llengües romàniques, i entre els partidaris de la visió «moderna i relativista» que distingeix a la Península «de sis a vuit llengües (català, navarroaragonès, espanyol, asturleonès, gal·lec, portuguès)» (p. 63). L'autor argumenta detingudament, utilitzant sobretot els criteris de la història lingüística externa, per què ha decidit dividir aquest capítol en quatre apartats. Al primer apartat (*Situació lingüística de la Península Ibèrica des del 409 fins a la creació definitiva de Portugal (1249) i Espanya (1516)*, p. 65-69) segueix *grosso modo* el plantejament de Metzeltin (2004) i fa una repassada ràpida de la història lingüística externa de la Península, advertint que la castellanització de determinades zones tenia dos aspectes: la dialectalització d'una llengua mitjana produïda per la falta de prestigi; i la castellanització d'un territori determinat, abans no castellanoparlant, a causa de la força dels moviments demogràfics (algunes parts del domini lingüístic català). Crec que hi ha un tercer aspecte que no va acompanyat necessàriament de grans moviments demogràfics: el de la castellanització del antics dominis lingüístics de les llengües mitjanes de Muljačić, com ara l'aragonès o el lleonès. En relació amb això, encara que l'anomenada Unió Ibèrica queda fora del període relatiu al primer apartat, Muljačić es demana què hauria passat amb el portuguès, si haguera durat més. El segon apartat (*Espanya*) es divideix en quatre subapartats: 2.1. «Habsburgovci» (*Els Àustries*, p. 69-71), 2.2. «Borbonsci» (*Els Borbons*, p. 71-75), 2.3. «Druga Republika i Francova diktatura» (*La Segona República i la dictadura de Franco*, p. 75-79), 2.4. «Izrada Ustava (1977./78.) i njegova primjena u jezičnoj politici (1979. - 2005.)» (*L'elaboració de la Constitució (1977/1978) i la seva aplicació a la política lingüística (1979-2005)*, p. 79-105). Els tres primers subapartats són un repàs ben informat de la història lingüística externa dels períodes esmentats, amb algunes generalitzacions pròpies d'un observador extern. A l'últim subapartat, després d'haver explicat als lectors croats la noció de comunitat autònoma i la problemàtica dels criteris utilitzats a les estadístiques relatives als coneixements lingüístics, Muljačić fa una descripció detallada de les normes relatives a les qüestions lingüístiques a cada comunitat autònoma d'Espanya. Amb una exactitud impressionant per una obra de caràcter general i una empatia evident, l'autor informa de tots els factors importants en la lluita pel manteniment

del català (hi inclou també els representants més importants de la *Nova Cançó*), dels problemes de l'*euskal batua*, de «la indecisió de les institucions a Galícia», del reintegracionisme gallec i del procés d'estandardització de l'asturià o de l'aragonès. En més d'una ocasió (p. 93, 97, 99) Muljačić critica obertament algunes idees de Salvador (1987), sobretot pel que fa a l'estandardització 'artificial' de l'asturià («tota llengua estàndard és 'artificial', en el benentès que no es correspon amb cap idioma orgànic», p. 99). El subapartat espanyol es tanca amb la qüestió «*Koja Španjolska?*» (*Quina Espanya?*), acompanyada d'algunes consideracions finals sobre 'l'autonomia descafeïnada', unitarisme, separatisme i un llistat de les llengües d'Espanya, en què Muljačić separa el lleonès de l'asturià, inclou l'aragonès i el gascó (de la Vall d'Aran), afegeix l'àrab i l'amàzig als territoris de Ceuta i Melilla i, eventualment, el judeoespanyol de Marroc («si és que hi queden parlants», p. 104).

Al tercer apartat («Portugal», p. 105-107) l'autor informa breument de la situació del mirandès, dels criolls i les llengües africanes que es parlen a Portugal a causa de la immigració. Els dos últims apartats aporten només informacions fonamentals de la situació lingüística d'Andorra i de Gibraltar. El capítol es tanca amb una bibliografia de 238 entrades, un mapa extret de Gargallo 2004 i dos de Berchin / Fernández-Sevilla / Felixberger 1987.

L'últim capítol «Rumunjska i Moldavija», l'únic que no es va publicar a cap revista, és el capítol més extens (p. 125-219), amb una bibliografia de 337 entrades. Muljačić ha volgut «ajudar a tots aquells que s'ocupen de qualsevol qüestió de la lingüística romanésa i no només dels problemes de les llengües minoritàries» (p. 126), intenció que va influir significativament en l'estructura d'aquest capítol amb set apartats i nombrosos subapartats.² En cada apartat es consideren conjuntament les qüestions de la història lingüística externa i els problemes de les minories lingüístiques, com ara la repoblació multiètnica de Transsilvània i de Bucovina al segle XVIII, la formació de Romania, els canvis demogràfics i canvis territorials després de la Primera i de la Segona Guerra Mundial, acompanyats d'intensos desplaçaments demogràfics, l'Holocaust, etc. A la nota 88 (p. 162) hi ha una informació molt important per als lectors de l'Europa occidental: els censos romanesos, com els censos de molts països balcànics, són ordenats segons els grups ètnics i no segons els coneixements lingüístics. Quant a Romania després de la Segona Guerra Mundial, Muljačić identifica un període relativament favorable per a les minories etnolingüístiques als anys cinquanta (p. 168-169)³, malgrat ser el moment de la reducció de les institucions universitàries hongaròfones (de 20 a 9 el període 1951-1959) i un període molt crític que coincideix aproximadament amb la dictadura de N. Ceaușescu. A la pàgina 181 l'autor analitza les diferències entre els censos ètnics dels anys 1977 i 1992, extrets de Krefeld / Schmitt 1989 i Kramer 1995, els compara amb el cens de l'any 1930 i conclou que en un territori semblant les minories lingüístiques van passar de representar el 23% de la població total (1930) a només el 10,6% (1992). Comentant la legislació defectuosa relativa a les qüestions lingüístiques, Muljačić tanca l'apartat romanès amb la preocupació pel futur de les minories lingüístiques a Romania. Les últimes vint pàgines que precedeixen la bibliografia estan dedicades a Moldàvia, i molt més que a les qüestions minoritàries (rus i ucraïnès a Transnístria, gagaús a Gagaúsia), al romanès moldau, llengua majoritària d'aquest país. Això perquè el romanès a Moldàvia («cap científic seriós (ni tan sols a la Federació Russa) pensa que el moldau siga una llengua diferent», p. 184) no ha estat pas durant molt de temps una llengua de la minoria, però sí una llengua minoritzada, convertida només l'any 1990 en *limbu de stat*. Muljačić conclou que el romanès a Moldàvia avui no es troba en perill, «encara que oficialment no porte el nom que li correspon» (p. 202). El capítol acaba amb dos mapes de Romania procedents de l'*Enciclopèdia croata* (Ravlić, ed., 2007: 469, 477), un que mostra les minories lingüístiques; i l'altre, els canvis territorials durant el període 1918-1945.

Per tant, *Problemi manjinskih jezika u romanskim državama u Europi* de Žarko Muljačić és una obra més que notable, amb tots els trets característics de la minuciositat i l'estil erudit de l'autor (*melius*

2. Prescindisc dels títols d'apartats i subapartats, que ocuparien massa espai.

3. Cfr. per exemple l'existència d'una regió autònoma amb majoria hongaresa al període 1952-1968 (*Regiunea Autonomă Magiara* 1952-1960, *Regiunea Autonomă Mureș* 1960-1965, *Regiunea Mureș* 1965-1968).

abundare), ben portada, que contribueix fonamentalment al coneixement dels problemes de les llengües minoritàries i minoritzades a la Romània i que mereix ser coneguda, malgrat que ha estat escrita en una llengua poc accessible al gran públic romanista. No és només l'obra d'un gran romanista; és més, és l'últim llibre d'un demòcrata i pluralista convençut.

Nikola VULETIĆ
Sveučilište u Zadru (Universitat de Zadar)

Referències bibliogràfiques a l'interior del text:

- BERSCHIN, H. / SEVILLA-FERNÁNDEZ, J. / FELIXBERGER, J. (ed.) (1987): *Die spanische Sprache. Verbreitung – Geschichte – Struktur*. München: Max Hueber Verlag.
- CERQUIGLINI, Bernard (1999): *Les langues de France: rapport au ministre de l'éducation nationale, de la recherche et de la technologie et à ministre de la culture et de la communication*. Paris: Ministère de l'éducation nationale, de la recherche et de la technologie.
- DE MAURO, T. (1987): *L'Italia delle Italie*. Roma: Editori Riuniti.
- GARGALLO GIL, J. E. (2004): «Espanya plurilingüe: la diversitat lingüística i la diversitat dels lingüistes». PRADILLA CARDONA, M.-A. (ed.): *Calidoscopi lingüístic estatal. Un debat entorn de les llengües de l'Estat*. Barcelona: Octaedro, p. 25-51.
- KATTENBUSCH, D. (ed.) (1995): *Minderheiten in der Romania*. Wilhelmsfeld: G. Egert Verlag.
- KOVAČEC, August (ed.) (2002): *Hrvatska enciklopedija*, vol. IV (Fr – Ht). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- KRAMER, J. (1995): «Sprachminderheiten in Rumänien». KATTENBUSCH, D. (ed.) (1995): *Minderheiten in der Romania*. Wilhelmsfeld: G. Egert Verlag, 117-128.
- KREFELD, T. / SCHMITT, CH. (1989): «Rumänisch: Diglossie und Polyglossie». *LRL* Vol. III, 229-239.
- METZELTIN, M. (2004): *Las lenguas románicas estándar. Historia de su formación y de su uso*. Uviéu: Academia de la Llingua Asturiana.
- PAHOR, S. (1980): «Le minoranze linguistiche della Repubblica Italiana». *Città & Regione*. Vol. VI, 3. Firenze: Le Monnier, p. 17-33.
- POIGNANT, B. (1998): *Langues et cultures régionales: rapport au premier Ministre*. Paris: La documentation française.
- RAVLIĆ, S. (ed) (2007): *Hrvatska enciklopedija*, vol. IX (Pri – Sk). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- SALVADOR, G. (1987): *Lengua española y lenguas de España*. Barcelona: Ariel.